

Александра Р. Попин¹
Државни универзитет у Новом Пазару

„НЕ КУНЕМ АЛ МИ СРЦЕ КЛЕТВУ КАЗУЈЕ“ (КЛЕТВА У САВРЕМЕНОЈ ПОЕЗИЈИ О КОСОВУ)

У раду смо се бавили анализом песама у којима су аутори на различите начине транспоновали клетву певајући о савременом Косову и Метохији. Уводни део посветили смо жанровском одређењу усмене клетве, као изразу веровања у магију речи, те краћем подсећању на изворе и контекст кнежеве клетве. Потом смо анализирали песме – клетве Александра Секулића, Раше Перића, Милана Комненића и Ратка Поповића. Основни циљ рада био је да се испита како клетва функционише у задатом корпусу, односно колико је поетски уобличена клетва жанровски блиска својим усменим предлошцима (како клетви уопште, тако и Лазаревој). На основу свега анализаног дошли смо до става да на примерима песама које певају о Косову и Метохији, у историјском контексту, можемо запазити и отвореност, као једну од важних особина, културолошких митова, те песнике у улози носилаца културног памћења.

Кључне речи: клетва, Косово и Метохија, поезија, мит, културно памћење.

Клетва, ако апелативни жанр, проистекла је из вере у магијску моћ речи, а са жељом да „Бога, демона, судбину или природне силе покрене на наношење зла“ (Ајдачић). Како каже Дејан Ајдачић: „Клетва примарно остварује социјалну функцију призивања нарушеног друштвеног реда и психолошку функцију, најчешће праведничког или осветничког задовољења угроженог појединца“ (Исто). Промишљајући о мотивима за изрицање клетве, као и емотивно-психолошком профилу онога који је изриче, Јаша Продановић наводи да је клетва „у највећем броју случајева знак слабости и немоћи“, јер они снажни не посежу за преклињањем и проклињањем: „Куне онај коме недостаје снага да заповеда, ко нема успеха када моли и ко не сме ни да помишља да казни“ (1932: 191).

¹ apopin@np.ac.rs

Аутор сматра да су клетве последица љутине, мржње, жеље за осветом, при чему набројано сврстава у *антиисоцијална осећања*. Клетве у усменој епизи, попут Лазареве, по њему успешна су превентивна мера, јер се у дејство клетве верује, те је њихов циљ „само да застраше некога, те да учини или не учини неко дело“ (1932: 198).

Једна од вековима најпопуларнијих клетви епске усмене традиције свакако је клетва коју је изрекао кнез Лазар, позивајући ратнике у бој. Бранислав Крстић, бавећи се хронологијом мотива песама о Косовском боју, каже да елемент клетве, између осталих², уводи српска десетерачка епика (Крстић 1958: 92).

Клетву кнеза Лазара проналазимо у верзијама песама о Стевану Мусићу и Стеву Васојевићу (Новаковић 1995: 51, 53; Шаулић 1939: 155, 163; Петровић 2001: 61, 121, 133–135, 141), као и у појединим, у складу са интенцијама приређивача, другачије насловљеним „Султан Мурат цару Лазару“ (Новаковић 1995: 35); „О Косовском боју“ (Дебељковић 1984: 233); „Цар Лазар окупља војску и креће у бој“ (Петровић 2001: 187). Садржај и контекст кнежеве клетве углавном је исти у већини песама, а интересантна одступања представљају песма из Новаковићеве збирке „Васојевић Стево“, где Лазар директно куне Вука и Стева (1995: 57), затим она у књизи Дене Дебељковића, где „паметљива Милица госпођа“ саветује супруга да писмима зове у бој и куне, а Бранковића куне сам певач, набрајајући адресате (Вука ће проклињати и Бановић Страхиња у песми „Судар војски“, в. Петровић 2001: 163).

Разлог укоренивања кнежеве клетве у српску традиционалну културу, али и њено активирање у савременим контекстима, можемо пронаћи у ставу Дејана Ајдацића о историјском подтексту клетви, по којем: „У песмама и причама које памте историјску збиљу однос греха, кривице и казне потчињен је вредновању које не прашта издају, неверство и кукавичлук“ (Ајдацић).

² Делећи развој косовске епике на четири фазе, Б. Крстић пише: „Кад су крајем XVII и почетком XVIII века забележене прве народне песме о Боју на Косову, а то су биле прве поменуте бугарштице, већ је била углавном формирана песничка традиција о том боју. Српске десетерачке песме нису ту традицију битно измениле, већ су у њу унеле само нове елементе, а то су: писмо Муратово Лазару, Богородичино писмо Лазару и избор небеског царства, Лазарева клетва, ухођење турске војске, стваљање Мурата у деви, кључеви од оклопа скривени у Милошевим брковима, Милош убија бабу која је саветовала Турцима како ће га савладати, Муратов савет Турцима да човечно поступају с побеђеним Србима“ (Крстић 1958: 92). О старости мотива Лазареве клетве промишља и Армин Павић (в. Павић 1877: 10–12).

Проучаваоци усмене епике покушали су да одговоре на питање како се кнежева клетва уклапа у контекст његовог опредељења за царство небеско. Миодраг Павловић сматра да се ова клетва са поменутиим опредељењем сече, те да је она заправо заклетва, тј. „заклињање српских јунака да дођу на Косово и узму учешће у боју“: „Звати и заклињати јунаке да уђу у један бој који је унапред, свесним опредељењем једног војсковође, изгубљен, намењен поразу, апсурдно је“ (1989: 12). Очигледну повезаност ових двају мотива увиђа и Светозар Кољевић, уз став да управо ова клетва

понорнички повезује овај косовски свет с преткосовским – с оном Југ-Богдановом визијом „пошљедњег времена“ у којему ће „нестанути овце и вшенице“ („Женидба кнеза Лазара“), као и са оним свеколиким ратарским осећањем природне пошасте и историјске несреће која се евоцира у сличним стиховима обе верзије песме „Свечи благо дијеле“ (1974: 159).

Да је Лазарева клетва део његовог идејног и делатног опредељења наводи и Нада Милошевић Ђорђевић, додајући и њен шири значај:

Она је подстицај и емотивни путоказ за јединствену акцију у име покољења која долазе; не као превентива од страховитих последица неизвршења, јер се питање неизвршења дужности не поставља. Она се путем јединственог става свих враћа на продужење часног живота на овом свету и даје врхунски значај предстојећем догађају (1990: 85).

Управо генерације које долазе, певајући о битки која, чини се, није никада завршена, уграђују у свој песнички израз рефлекс кнежеве клетве. Њен најсажетији облик пронашли смо у песми „Клетва 1989.“ Александра Секулића:

Ко узео душу
Косову
из прсију
створио га Творац
у орла
и змију

Да сам себи навек
змијом очи пије
и да слепог орла
храни месом змије (1990: 74).

У овој песми-клетви, користећи уобичајени поступак зазивање Бога, говорник упућује превентивну клетву појединцу, без укључивања његове шире заједнице.

Развијенија клетва, која представља *сабирање клетви*, чији је циљ „да магијски призове несрећу не остављајући ни делић живота за могућу срећу“ (Ајдацић), присутна је у „Клетви (1389)“ Раше Перића. Година испод наслова сугерише да се пева о Косовском боју, те да је песма само варијација кнежеве клетве.³ Овде изрицатељ клетве призива санкције на тело, груди и очи издајника, на његову срећу, претке и потомке (1989: 12).⁴ Својеврсну трансформацију клетвене формулативности примећујемо у другом делу песме „Косовски гроб“, у којој апелатив прераста у констатацију, са имплицираним упозорењем:

Ко унесе ноктом
ил раоником туђ гроб у свој дом,
у кашику, у зделу, у крчаг, у сач...

Тај неумно унео је
гром у оцак, смрт у колевку, у век и свевек мук.
Ни бег у нигдину није му спас. Ни плач.
(1989: 20)

Сабирање клетви, још обимније од оног у Перићевој „Клетви“, у десетерачком маниру испевао је Милан Комненић у последњем делу шестоделне поеме „Изгон“ (1989: 85–95). У претходећим целинама лирски субјекат, активирајући познате елементе косовских усмених песама, пева, често у тужбаличком тону, о прошлости везаној за саму битку, али и тренутку из кога пева. На више места се са тужењем, и повременим бодрењем, преплићу и својеврсне критичке опаске упућене „нама“, попут оне у стиховима: „Посрнусмо под великом причом, / а од приче осташе причини. // Нико нама не оте Косово, / но ми више нисмо за Косово“ (87), да би читав трећи део био посвећен самокритици, уз зазивање предака попут Душана Силног, Уроша Нејаког, Милоша и неверника Вука.

³ Сматрамо да песма „Косовски рв“ можда демантује ову тврдњу, јер је испевана у презенту, тако да се чини да је бој свевремен: „На Косову / рву се две силе // Полумесец / и јутарње сунце // Сунце брани / небеску трпезу / Полумесец / озубљен уједа // Из тог рва / на Косову клетва // Да божури / из крви цватају“ (Перић 1989: 15).

⁴ Важно је напоменути да у Перићевој књизи песама *Косовски рв* одмах након „Клетве“ следи „Благослов (1389)“. Ова песма је много развијенија, *расиричанија*, јер се њоме изричу лепе жеље, за разлику од клетви, које по својој природи, ради функције, али и емотивног набоја, изискују сажетост.

Пета целина заправо је увод у наредни – клетвени, а говори о онима који куну и промишља о узроцима таквога чина: „Клет је онај ко мора да куне. / Али шта је клетва но морање? // Ко се у њу узда и њом брани, / већ се под њом од страве сасуо, // од ње иште спаса и уклоне, / кроз њу збори са својом несрећом“ (93).⁵

Близу двадесет клетви гради завршни део поеме. Готово исто толико је престапа због којих се оне изричу. Садржински су креиране тако да најгоре муке упућују на појединца грешника и врло су блиске записиваним примерима из усмене традиције, поготово оним са простора Црне Горе, јер како каже Жарко Требјешанин: „Посебно тешке сурове и архаичне клетве налазимо у Црној Гори. Због крајње тешких услова живота овде се куне црње и грђе него у осталим крајевима где наш народ живи“ (1987: 48). Навешћемо само неке од стихованих клетви:

Ко на туђу кидисао муку,
Уста му се за врат окренула.

Ко удари на образ девојци,
Са гујама у дупљи ноћио.

Ко окаља монахиње блудом,
Приштеви му затисли ноздрве.

Ко старице извргне болести,
Огњеним га провртели коцем (94).

Овако нанизани преступи (злочини) и клетве (казне), веома подсећају на чланове својеврсног законика⁶.

У речнику, који прати књигу песама Ратка Поповића, као објашњење насловне именице „Страори“ стоји значење: страшан час, (штакори), стрвинар. На садржинском нивоу она прераста у топоним за Косово и Метохију. Поред ове речи, у стиховима ћемо као именитеље зла наћи и алу („Дошла ала сас седам игле на главу“ /14/), јаждера („Што на сироте пушти попамнога јаждера“ /46/), чуму („Чума гради големога зулума“ /78/). Поповићева књига за-

⁵ Овде бисмо скренули пажњу на чињеницу да аутор у зазивању личности из прошлости нигде не помиње кнеза Лазара. Можда је смело помислити да наведени стихови бацају другачије светло на Лазареву клетву.

⁶ У *Душановом законнику*, при формулацијама преступа и казни, врло су честе конструкције које почињу односним реченицама, нпр.: „Ко се нађе да је убио архијереја, или калуђера или попа, да се убије и обеси“; „Ко се нађе да је убио оца, или матер, или брата, или чедо своје, да се тај убица спали на огњу“; „Ко се нађе да је почупао браду властелину или добром човеку, да се томе рука одсече“ (Бубало 2010: 183).

право је низ стихованих исповести, молитава, клетви, сакупљених потребом „песмара“, а врло често у виду огољеног сказа.

Будући да су неименовани говорници представници простог народа, обичних људи, страдалници, живот који исповедају дубоко је укореењен у традиционалну културу Срба. Читава ова књига пева „пошљедње време“, врло болно и драматично. Завршава се песмом „Клетва“, међутим, ова врста пратећи је елемент низа других песама.⁷ Нпр. у песми „Врву од лошотиње“ говорница, која се трудила да живи без греха, часно, *йустиињацима* који ће да их *зайреју* казује: „Пукни земњо отвори се / Наш пут је правдина / Врви лошотиња / Да ги се уста окренеју напоко“ (18), а у тужбалици „Глава куће“: „Осветлела ве тамнина душмани / те никад светлило не видели“ (27). У исповести „Имам голему невољу мојзе среће“, *невољник* ће, између осталог, рећи: „Пушти Боже Петрове ветрове / Пушти Боже Илијине громове / Удри у људе зверове / Удри у чуму по градове / по шуме / по беја свет / По белосвецке јапије и јазбине“ (34), док се песма „Метохијским великомученицима“ завршава стиховима: „Пукла ви душа душманска / Да ви душа на огањ искочи“ (40). На неколико места, а понајбоље у завршном делу песме „Душанов бор нема разговор“ клетва се преплиће са молитвом:

Пушти боже вијор и вириште
Те обали пустога злотвора
Студ срамота да ни на образ не спије
Да ни душе лошо не тамнују
Пушти Боже светлило кроз Мирач планину
Гласнице пушти кроз Сврчина дворе
Доброгласна звона кроз Паун поље
Трубе анђелске кроз Косово и Метоију
Пушти ветре јод вискоке Шаре планине
Да ни гледе избавиш од огњевите
На Страшни суд нечасне и клете
Да не утекну од господње казне
Прими моју молитву и клетву (85).

Најзаокруженији клетвени поступак проналазимо, свакако, у песми „Клетва“ која затвара „Страоре“. Песма је компонована дво-

⁷ Књига „Страори“ права је ризница за анализу фолклорних и усменокњижевних елемената, али због ограничености темом и простором, поменућемо само молитве („Зборим душу да оладим“, „Огреј“, „Идо душе да нађем иљач“, „Молитва“), заклетве, пословице, бајања („Отосмо на пуге путове“, „Идо душе да нађем иљач“), тужбалице („Глава куће“, „Кукам дан и ноћ“, „Крвава жњетва“).

делно, а клетву изговара жена. Први део представља правдање за део који ће уследити, а садржи и заклетву. Наиме, говорници је познато како клетва функционише – не исказује се олако, а ако је упућена неправедно, вратиће се на пошиљаоца:

„Уста да ми се напоко обрну
ако не зборим истину
Гађали не од небо
Потепали број незнани
младињу и сиротињу
Из дома и обора не напудили
Да ме утепа овај соли и леба
и овај сув залак
Бог ми је сведок
На страшни суд ће се закунем
Не кунем ал ми срце клетву казује“ (90).

Она куне из потребе и немоћи, у жељи да се казне злочинци, не би ли се њиховим кажњавањем, уз Божју помоћ, успоставио нарушени поредак. Клетве упућује *йуђем човеку*, са намером да му *садирањем клејви* потпуно онемогући било какву шансу за спасење: „Гологлава мајка да ти оди по свет / Црни абери да гу дођу / Зелене венце не дочекала“ (90). На различите начине се куне потомство: „Никат пород / никат радос / Да ви не заплаче / нити порасте / не дочекали у колевку / нити ви у вита шетало“ (90–91); „те ви се угасило семе и огњиште“, „затрели се“ (91). Призива се губитак разума: „Бог да ви помери памет“ (91), „Бог да ве од памет помери“ (92). Проклињу се и покојници: „Пци ви коске не оставили на мир“ (91), „Да ви се гроб не зна / и пра и пепије“ (92). Такође, „пустовитом душманину“ жели се пораз од *часној крса* и исто зло које су жртвима починили (91). Песма се завршава повратком говорнице у релно време и простор, где она саопштава да би клела још да има ко да чује, свесна могућег греха који је починила проклињањем. Удајући се у Божју помоћ, исказује крхку наду, којом се завршава говор *Сйраораца*: „Ако је правдина ће ги стрефи клетија / Бог није врана па да вади очи / Полагачко иде / ред реди / ал стигне“ (92).

На основу претходних анализа видели смо да су примери поетских клетви, рачунајући и Кнежеву, потекли из истог стваралачког нуклеуса – из фолклорне, односно митске традиције. Упркос видним различитостима, проистеклим из равни семантике, структуре, позиције онога ко клетву изговара / лирског субјекта, у свакој

од њих може се препознати првобитна улога овог апелативног жанра – призивање успостављања нарушеног реда. Истовремено, без обзира на то да ли се у анализираним клетвама, у песмама, директно рефлектује клетва кнеза Лазара, из усмене епике, или су креиране као израз савремених говорника, све оне, на својеврстан начин, а у складу са тематским кругом који чине, представљају допринос савремених песника продужавању живота културолошког мита о Косову. Дакле, међу ауторима песама нашег корпуса препознајемо специфичне носиоце културног памћења, које спомиње Јан Асман (Asman 2011: 53)⁸, а „Pesnik je prvobitno imao ulogu da očuva pamćenje grupe“ (2011: 53). Будући да, нажалост, вишевековна стварност увек изнова изазива ре-креирање овог културолошког мита, који „представља једну врсту просторно-временске, менталне карте српског народа у којој су садржани основни подаци о његовом духовном и историјском искуству“ (Бошковић 2014: 75), врло јасно можемо видети и *време на делу* када је о овом миту реч. Управо стваралаштво песника, који певају о Косову и Метохији, било да је реч о тематизовању историјске прошлости или садашњости, јасно показује постојање „испрограмиране отворености, тј. позива на рецепцију и интеракцију“⁹.

Литература

- Ајдачић, Дејан. *О клетви у усменој књижевности*. Пројекат Растко. <https://www.rastko.rs/knjizevnost/nauka_knjiz/dajdacic-kletva_c.html> 24.9.2017.
- Бошковић, Сања. *Косовски културолошки мити*. Београд: Службени гласник, 2014.
- Бубало, Ђорђе. прир. *Душанов законик*. Београд: Завод за уџбенике – Службени гласник, 2010.
- Вукановић, Татомир. *Енциклопедија народној живојини, обичаја и веровања у Срба на Косову и Метохији*. Београд: Војноиздавачки завод – Verzalpress, 2001.

⁸ „Kulturno pamćenje uvek ima svoje specifične nosioce. To su zabavljači, bardī, grioti, kao i sveštena lica, učitelji, umetnici, pisci, naučnici, mandarinī i svi drugi, kako god se zvali“ (Asman 2011: 53).

⁹ „И управо због свог прагматично-моралног карактера, културолошки митови представљају отворене духовне целине. Кажемо – отворене јер се захваљујући отворености њихових структура, културолошки митови преносе с поколења на поколење као колективно знање. Преношењем они живе, надограђују се, обнављају и мењају, истовремено не губећи свој почетни набој из којег су настали, своју почетну поруку коју преносе кроз историју и време. То ће рећи да у самој структури културолошких митова постоји испрограмирана отвореност, тј. позив на рецепцију и интеракцију“ (Бошковић 2014: 77).

- Ђаповић, Ласта. „Схватање смрти у тужбалицама“. *Живојини циклус*. Софија: Етнографски институт с музеј, 2000, 301–307.
- Кољевић, Светозар. *Наши јуначки еп*. Београд: Нолит, 1974.
- Крстић, Бранислав. „Постанак и развој народних песама о Косовском боју“. *Трећи конгрес фолклориста Југославије*. Цетиње, 1958, 83–99.
- Лома, Александар. *Пракосово: словенски и индоевропски корени српске епике*. Београд: САНУ – Балканолошки институт, 2002.
- Љубинковић, Ненад. „Косовска битка у своме времену и виђењу потомака, или логика развоја епских легенди о Косовском боју“. *Расковник*. Св. 55–56, 1989, 127–164.
- Милошевић-Ђорђевић, Нада. *Косовска епика*. Београд: Завод за издавање уџбеника, 1990.
- Михаљчић, Раде. *Лазар Хребељановић: историја, култи, њередање*. Београд: Српска школска књига – Knowledge, 2001а.
- Михаљчић, Раде. *Јунаци косовске лејенде*. Београд: Српска школска књига – Knowledge, 2001б.
- Павловић, Миодраг. „Предговор“. *Бој на Косову: народне њесме*. Ниш: Просвета, 1989, 5–19.
- Питулић, Валентина. *Семантика дожура: усмено Косово*. Београд: Алтере; Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2007.
- Продановић, Јаша М. *Наша народна књижевност*. Београд: Савременик СКЗ, 1932, 191–207.
- Радулвачки, Љиљана. *Клетва као социјална категорија и психолошка одредница*. Београд: Етнографски музеј; Сремска Митровица: Музеј Срема, 2001.
- Требјешанин, Жарко. „Клетве из Дробњака“. *Расковник*, јесен 1987. Год. 13, бр. 49, 1987, 44–48.

- Asman, Jan. *Kultura pamćenja: pismo, sećanje i politički identitet u ranim kulturama*. Nikola V. Svetković, prev. Београд: Prosveta, 2011.
- Pavić, Armin. *Narodne pjesme o boju na Kosovu godine 1389*. Zagreb: JAZU, 1877, 1–56.

Извори

- Бован, Владимир. *Српске народне њесме са Косова и Метохије*. Приштина: Јединство, 1977, 388–401.
- Бован, Владимир. *Народна књижевност Срба на Косову, њоворне народне њоворине*. Приштина: Јединство, 1980, 75–83.
- Дебељковић, Дена. *Српске народне умотворине са Косова из рукописа Дене Дебељковића, књ. 1. Лирске и епске народне њесме*. Приштина: АНУК, 1984.
- Комненић, Милан. *Изјон*. Београд: Милан Комненић, 1989, 85–95.
- Новаковић, Стојан. *Косово, српске народне њесме о Боју на Косову (ејски расјо-рег)*. М. Матицки, прир. Београд: Вукова задужбина, 1995.
- Перић, Раша. *Косовски рв*. Нови Сад: Дневник; Приштина: Јединство, 1989.
- Петровић, Соња, прир. *Косовска дийка у усменој њоезији*. Београд: Гутенбергова галаксија, 2001.

Петровић, Бранислав. *Сабране њесме 2*. Београд: The English Book, 2012, 302–305.
 Поповић, Ратко. *Стираори*. Грачаница: Никанор, 2002.
 Секулић, Александар. „Клетва 1989“. *Изјон Срдаља: Косово у њеснишћу дваде-
 сеттој века*. прир. Р. Перић. Нови Сад: Дневник, 1990.
 Шаулић, Новица. *Српске народне њесме, Косово / из збирке народних њјесама
 Новице Шаулића*. Књ. I, св. V. Београд: [б. и.], 1939].

Aleksandra R. Popin

“I’M NOT CURSING, BUT MY HEART IS”
 (CURSE IN CONTEMPORARY POETRY ABOUT KOSOVO)

Summary

The paper analyzes the poems in which authors in various ways transposed the curse by writing about contemporary Kosovo and Metohija. The introductory part is dedicated to determining the oral curse in terms of genre, as the expression of belief in the magic of words, followed by a short review of the sources and context of Prince’s curse. Subsequently, we analyzed the poems – curses by Aleksandar Sekulic, Rasa Peric, Milan Komnenic and Ratko Popovic. The main goal of the paper is to explore how the curse functions in a given corpus, or to which extent the poetically formed curse is close to its oral predecessors in terms of genre (both the curse in general and the Prince’s). Based on everything analyzed, we conclude that in the examples of poems about Kosovo and Metohija in the historical context, one can notice the openness, as one of the significant characteristics of cultural myths and the poets as carriers of cultural memory.

Keywords: curse, Kosovo and Metohija, poetry, myth, cultural memory.

Миодраг Матицки¹
 Вукова задужбина, Београд

ФОЛКЛОРНЕ ОСНОВЕ САВРЕМЕНОГ СРПСКОГ
 РОМАНА: ЈАНКО ВУЈИНОВИЋ

У савременој срској прози, посебно код писаца који су током ратова вођених крајем 20. века на Балкану, живели и стварали на рубовима рата и избивали у расејању, снажније су изражене фолклорне основе које су понели са собом из матице. Тако храст као дрво-запис, као „храм“ који протрајава још од паганских старословенских времена, оживљава у романима Јанка Вујиновића, романописца пореклом из Јадра, иако је веровање у храст на којем борави змај, у дрво које има значење најдубљих корена народа, више распрострањено на Косову и Метохији и по Јужној и Старој Србији. То је изразито наглашено у његовом делу – *Књија о храсћу* – историјском роману посвећеном годишњици Великог рата.

Кључне речи: савремена српска проза, фолклорне основе, Јанко Вујиновић, размеђа 20. и 21. века, ратови, расејање, матица.

Роман *Књија о храсћу* (2014) Јанка Вујиновића натерала ме је да узмем у руке и његове претходне књиге прозе не бих ли нешто више дознао о његовом модерном новелистичком есејизму коме су склони, по правилу, сви писци који су дуже били принуђени да живе изван своје матице или су отишли да живе у изгнанству својом вољом. Читава српска књижевност, поготово новелистичка и романијерска, настајала на рубовима рата вођеног на Балкану крајем 20. века, или у средњоевропским па и даљим дијаспорама у којима живи српски народ, окретала се есејизму, налазећи у њему слободу пребацивања приповедања у разна времена, пратећи истовремено и оно што је у њима протрајавало од завичаја и оно што су стицали у сусретањима са туђим језицима, обичајима, нарави-ма. Увек помало погођени равнодушношћу света, запада, за оно што се збивало у матици, често на себи осећајући последице безрезервног и необјективног генералног осуђивања српског народа.

¹ maticki.miodrag@gmail.com